

Papp Gábor – Szijártó M. István (szerk.):

Mikrotörténelem másodfokon.

(Mikrotörténelem 4.) L'Harmattan, Budapest, 2010. 304 oldal.

A L'Harmattan *Mikrotörténelem* sorozatának negyedik köteteként megjelent mű a *Mikrotörténelem másodfokon* címet kapta. A fülszövegben egyrészt azt olvashatjuk, hogy a kulcsszó a reflexió, másrészt azt, hogy a tanulmányok a mikrotörténelem klasszikus alkotásaira reflektálnak az összehasonlító elemzés módszerével. A szerkesztő előszava megerősíti ezt: Szijártó M. István kifejti, hogy az írások „fő funkciója a mikrotörténelem termésének bemutatása, ezért az értékelő vonulat mellett a tartalmi ismertetéseken van mindvégig a hangsúly” (7). Eredetileg egy 2007 tavaszán tartott doktori szemináriumon (ELTE BTK Társadalom- és Gazdaságtörténeti Program) merült fel az ötlet, hogy a hallgatók párban elemezzék mikrotörténeti szövegeket. Ez azt jelenti, hogy az elemzésekhez mindig egy referátumot kapcsoltak, amely a párbeszédet volt hivatott elősegíteni.

Az előszóban megfogalmazott ötlet érdekesnek és izgalmasnak ígérkezett, ideális esetben egy ilyen dialógus ugyanis jobban elősegítheti a mikrotörténeti eljárások ismeretének elmélyítését, bemutathatja annak sokszínűségét, jelentős munkáit és általuk a történeti műhelymunka is megelevenedhet. A megvalósítás azonban, legalábbis e könyv formájában, nem teljesen váltotta be a hozzá fűzött reményeimet. Véleményem szerint ugyanis kevésbé szólnak az írások a mikrotörténelemről, mint inkább arról, hogy mi *nem* tartozik ehhez a módszertanhoz.

A kötet tizenöt írása nyolc tanulmányt és hét hozzászólást jelent. Az eltérés oka, hogy Nagy Ágnes írását nem követi hozzákapcsolódó reflexió, ami kissé megtöri a kötet szerkezetét. A tanulmányok változatos témákat, problémákat ölelnek fel, ezzel igazán sokszínűvé teszik a gyűjteményt. Zavaró viszont, hogy több mikrotörténeti munka, mint például Erdélyi Gabriella, Für Lajos valamint Giovanni Levi kötetei több írásban is központi szerepet kapnak az összehasonlító elemzések során. Az a kérdés is felmerülhet, hogy szükséges-e korábban már recenzált, a szakmában kanonizált, „alapszövegek” újbóli ismertetése, tárgyalása. Amennyiben összehasonlító elemzésekről van szó, a válasz igenlő ugyan, azonban ez sem indokolná a többszöri tárgyalást, főleg, hogy a tartalmi összefoglalások is ismétlődnek. Azért ennek az elsőre furcsa megoldásnak is van hozadéka a műhelymunkában: ha több szempontból elemezznek egy-egy történeti munkát, talán jobban bemutatható a történettudomány diszkurzív jellege.

A kötet két részre tagolható: az első felében sorakoznak azok az írások, amelyek inkább mikrotörténeti vagy mikrotörténetinek tartott műveket elemezznek, míg a második egység írásai sokkal szélesebb körből válogatnak. Szijártó M. István nyitótanulmánya Erdélyi Gabriella monográfiáját veti össze Peter Linehan *The Ladies of Zamorra* és Judith C. Brown *Szemérmetlen cselekedetek* című műveivel. A szerző – aki a magyarországi mikrotörténelem egyik meghatározó alakja, valamint jelen sorozat szerkesztője – az incidenselemzés és a mikrotörténelem

közötti kapcsolatból indul ki, azonban mindhárom műben a mikrotörténelem lehetőségét vizsgálja. A közös pont leginkább tematikai, az elemzett monográfiák kutatási eredményei a kolostori élet köré szerveződnek, noha eltérő módszereket és eredményeket alkalmaznak. Az összehasonlító elemzésben is ezen érintkezési pontokra koncentrál a szerző: az *Egy kolostorper történetét* Linehan munkájával a pápaság szerepe, a *Szemérmetlen cselekedetekkel* pedig a szexuális kihágások vádja kapcsolja össze. Szijártó úgy véli, hogy a mikrotörténelem irányzatához leginkább Erdélyi munkája sorolható, amely a magyar szerző könyvének elméleti háttéréből is látható. A tanulmányhoz írott reflexiójában Simon Zoltán Boldizsár a historiográfiai tudatosság szerepére összpontosít. Ennek jelenlétét és lehetséges negatív hatását értelmezi az említett kötetekben, leginkább Erdélyi Gabriella munkáját elemezve.

Bolgár Dániel Erdélyi Gabriella monográfiáját Jan T. Gross *Szomszédok*jával az incidenselemzés szempontjából veti össze. E fogalmat Robert Darnton alkotta meg Gross könyvéről írt recenziójában. Eszerint az incidenselemzés „eseménytörténet a történetírás episztemológiailag érzékeny korában” (49). A szerző az incidenselemzés és a mikrotörténelem közötti hasonlóságokra alapozva állítja párhuzamba a két egymástól távoli művet. Az összehasonlítás azonban felvetethet néhány kérdést: mi *lesz* mikrotörténelem? Elég hozzá egy recenzió – jelen esetben Darntoné –, hogy összehasonlító elemzés során bizonyíthatassák be, miszerint a könyv nem tartozik ahhoz az irányzathoz, amelyhez eredetileg sem kapcsolta semmilyen szál? Kissé indokolatlannak tűnik az elmarasztaló ítélet a *Szomszédokkal szemben*, főleg, hogy ezt felesleges analógiás megoldással hangsúlyozza a szerző. Az állandó párhuzam az ismert magyar teleregénnyel inkább zavaróan hat az olvasás során, és eljelentékteleníti az elemzés tárgyát.

Simon Zoltán Boldizsár hozzászólása a Gross munkájával kapcsolatos kifogásokra reagál. Abból a kérdésből indul ki, hogy mi is lehet a történelem. Noha erre vonatkozóan már a könyv előszava is megfogalmaz lehetséges válaszokat, Simon reflexiója nem sok megoldással szolgál. Az általa választott kiindulópont inkább Bolgár Dániel írásának azt a pontját vitatja, miszerint Gross írása nem történelmi elemzés.

Für Lajos *A bercei zenebona* című „kísérlete a történelmi pillanat megragadására” ugyan többször említődik a kötetben, mégis Papp Gábor elemzi először részletesebben a Boyer – Nissenbaum szerzőpáros *Boszorkányok Salemben*, illetve James Sharpe *The Bewitching of Anne Gunther* című műveivel párhuzamosan. Papp írása három nagyobb részre tagolódik, amelyek egyben három összevetési szempontot is jelentenek. Elsőként a különböző témákat, a művek narrációját, mikrotörténelmi megközelítését méri össze. A másik két szempont módszertani jellegű: a szerző az összehasonlítás és az analógia megjelenését foglalja táblázatokba. A három kötetet Papp szerint az események típusa köti össze: mindegyik monográfia az ellenfelekkel szemben alkalmazott taktikák felől is megközelíthető. Pakot Levente reflexiója azonban felhívja a figyelmet arra, hogy a szerző célkítűzése túllépi egy tanulmány kereteit, és ezzel elnagylottá válik.

Simon Zoltán Boldizsár három jellegzetesen a mikrotörténet-írásához kapcsolt sajátos módszertani elemet vizsgál. Ezek az ismertetőjegyek egyrészt a hermeneutikai gesztus az olvasó felé, másrészt a történeti cselekvők megélt élményének vizsgálata, harmadrészt a másság mint alapvető tapasztalat előtérbe helyezése. Simon érvelése szerint ezek nem jelenhetnek meg úgy az úgynevezett szűkebb mikrotörténelemben, ahogyan a historiográfiai irodalom elemzi azokat. A szerző Levi, Boyer – Nissenbaum valamint Arthur E. Imhof munkái alapján támasztja alá állításait. Az elsőt a klasszikus mikrotörténet, a salemi boszorkányokról szóló kötetet a kvázi-mikrotörténet, míg az *Elveszített világokat* a nem mikrotörténet kategóriába helyezi. Tanulmánya az említett három ismerv érvényesülését veszi szemügyre a három monográfiában. Következtetése alapján a mikrotörténet historiográfiai irodalmában sokszor felbukkanó jellemzők nem alkalmasak az irányzat gyakorlatának bemutatására. Fenyves Katalin hozzászólásában Simon Zoltán Boldizsár írását kommentárokkal látja el. A hermeneutikai gesztus, a megélt és a másság tapasztalata kapcsán olyan kontextusokat vet fel, amelyek a három kategória jogosultságát igazolják a mikrotörténelem meghatározásában.

David Sabean *Power in the Blood* és Greg Denning *Mr. Bligh's Bad Language* című köteteit Tolmár Bálint az idegenség tapasztalata felől közelíti meg. Arra a problémára keres megoldásokat, milyen alternatívákkal lehet tolmácsolni különböző kultúrák felépítését a hagyományos történettudomány keretei között. Amennyiben pedig ez nem működik, milyen utakat lehet keresni a sikeres tolmácsolásra. Írásának kiindulópontja a társadalomtörténeti paradigmák érvényesülésének kérdése, amihez elsősorban a geertzi sűrű leírást alkalmazó Sabean tanulmányait elemezi. Arra a következtetésre jut, hogy Denning könyve e szempontból sikerültebb, szerinte ugyanis az utóbbi jobban számot vet a másság, az idegenség megragadásának lehetetlenségével. A tanulmányt követő reflexióban Simon Zoltán Boldizsár a feltett kérdésekre helyezi a hangsúlyt: az episztemológiai tudatossággal szemben előnyben részesíti a *mihez kezdek veled?* kérdést, és leginkább erre összpontosítva veti fel újra a Tolmár által is megfogalmazott problémákat.

Tolmár Bálinthoz hasonlóan Szokol Réka tanulmánya is kissé eltér a mikrotörténelem problematikájától. Írásának középpontjában az áll, mit értékelünk egyáltalán történeti munkaként, illetve mennyire értelmezhetőek az általa tárgyalt munkák ilyenekként. Két olyan monográfiát vizsgál ugyanis részletesebben, amelyek az irodalom és a történelem határán helyezhetők el: Simon Schama *Dead Certainties* és Russell McCormach *Night Thoughts of a Classical Physicist* című műveit kísérli meg értelmezni a mikrotörténeti hagyományban. Elemzése konklúziójaként mindkét írást a történettudomány berkein belül értelmezi, az esztétikai hatás ugyanis véleménye szerint nem kizárólagos cél, mert mindkét mű a *történeti episzteméről* nyilvánul meg. A tanulmányt követő hozzászólásában Tolmár Bálint éppen az irodalmi és a történeti szöveg közötti distinkciót hiányolja. Írásában a felmerülő narratív kérdésekhez kapcsolódik, valószínűsítve azt is, hogy a két monográfia „fehér hollónak” tekinthető.

Mint említettem, Nagy Ágnes tanulmányát nem kíséri hozzászólás, ő Maurizio Gribaudi *Itinéraires ouvriers* és Paul André Rosental *Les sentiers invisibles* című kötetét választotta cikke témájául. A társadalomtörténetben kialakított mobilitásfogalom további lehetőségeit veszi számba az összehasonlítás keretein belül. E két könyvet elsősorban modellalkotásuk terén vizsgálja részletesebben, illetve ezek relatív jellegét problematizálja.

A záró írás Pakot Leventéé, aki a társadalomtudományos történetírás, konkrétan a család- és népességtörténet két munkájához kapcsolódik: George Alter *Family and the Female Life Course* című könyve kerül párhuzamba James Z. Lee és Cameron Campbell *Fate and Fortune in Rural China* című munkájával. Módszertanilag a kvantitatív elemzések erényeit, felhasználási útjait keresi a két műben. A szerző három szakaszra bontotta a kutatást: a hipotézis megfogalmazása, annak statisztikai modellel alakítása, végül ennek empirikus bizonyítása. Őri Péter hozzászólásában az újabb demográfiai kutatások és a mikrotörténeti gyakorlat közötti hasonlóságokat emeli ki. Felhívja a figyelmet arra, hogy a történetírás korábbi módszereinek hatékonyságával kapcsolatos elbizonytalanodás lehet kialakulásuk hátterében, noha a demográfiai elemzések önmagában ettől még nem lesznek mikrotörténetiek. A kötetet összesített irodalomjegyzék zárja, ami hasznos kiegészítése a lábjegyzeteknek.

A tanulmányok révén a mikrotörténeti gyakorlat különböző megvalósításaira kapunk példákat: a kötet szerzői elemzéseikben, valamint reflexióikban ezek analízisére helyezik a hangsúlyt. Az írások kapcsán a kanonizálás kérdése is felmerülhet: Giovanni Levi monográfiája több írásban példaszerű mikrotörténeti elemzésként szerepel. Lehetséges, hogy a korábbi évek recepciója átalakult, mivel a korábban középpontba helyezett Carlo Ginzburg, illetve Natalie Zemon Davis kutatásai jelen kötetben mindössze említészerűen jelennek meg.

A kötet az egyenetlenségek ellenére kihívást jelentő, érdekes problémákat felvető írásokat tartalmaz, és reméljük, hogy hamarosan igazi mikrotörténeti kötetek is követni fogják, nem csak másodfokon.

Móré Tünde